

FILM IN OVERIJSSSEL IX

50 jaar na het laatste begin

FILM
Kennis
centrum

I. VOORAF	4
II. COLLECTIEF	9
III. DE VERTONERS	11
1. Infrastructuur - Concerns	12
2. Bezoek - Onafhankelijke bioscopen	16
3. Programma - Arthouses	19
IV. OVERLAP FILMTHEATERS EN BIOSCOPEN	22
Een terugblik	
V. FILMTHEATERS EN ARTHOUSES	24
1. Identiteit	24
2. Programmering	27
3. Publiek	28
VI. DE VERPAKKING	30
VII. ONDERSTEUNING	34
VIII. TOT SLOT	38
1. Overwegingen	38
2. Noten	44
3. Contact	45
4. Dank/Verantwoording	45

I. VOORAF

Ongeveer vijftig jaar geleden ontstond de vorm van de huidige filmtheaters en filmhuizen. Als staartje van de volgens de overlevering broeierige jaren zestig en als aanvang van de crisis- en linkse jaren zeventig werd de opening gevonden tot een vaste structuur en plek in het Nederlandse filmlandschap. Familiebioscopen hadden het moeilijk in die tijd door verminderde belangstelling. Met een mix van 's middag 'Sneeuwwitje' en 's avonds 'Slipjes in een alpenhoorn' leek men een oplossing te hebben gevonden. Ook dat was tijdsgeest. Van concerns was nog niet echt sprake. Een aantal families met meerdere bioscopen was desalniettemin dominant en ging regelmatig met gestrekt been in om dat te onderstrepen. De spelers van toen zijn met pensioen of overleden. Terugkijkend lijkt het een andere wereld. En dat is het ook.

Deze versie van 'Film in Overijssel' is ontstaan toen het woord 'ravijnjaar' zowat dagelijks de krantenkoppen sierde. Inmiddels is dat woord wat naar de achtergrond verdwenen net zoals het ravijnjaar zelf. In plaats van 2026 zal nu 2028 het ravijnjaar worden is de voorspelling. De gemeenten krijgen dan substantieel minder geld uit het Gemeentefonds terwijl uitgaven en taken van de gemeenten niet ontzien worden.

Het gaat vaak over geld. Meestal als er minder van is. Een ravijnjaar, bezuinigingen, geen indexatie, minder inkomsten, meer uitgaven, alles is duurder geworden. Afhankelijkheid, onafhankelijkheid, cultureel ondernemerschap, commercieel ondernemen, oneerlijke concurrentie, vooral in economisch mindere tijden gaan gesprekken, verhitte discussies of ruzies hierover. Vaak ook tussen partijen die in andere tijden gewoon goed met elkaar overweg kunnen.

Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap heeft aanvang 2025 aan de Raad voor Cultuur advies gevraagd over de financiering in de culturele sector. De hoofdvraag daarbij luidt: Hoe kan de toegankelijkheid en effectiviteit van de financieringsmarkt voor de culturele sector worden verbeterd, zodat deze bijdraagt aan de financiële stabiliteit en het innovatieve vermogen van culturele organisaties? Dat is niet alleen een mondvoll maar ook veelomvattend.

"Een gezonde financiële basis is cruciaal voor artistieke vernieuwing, maatschappelijke inbedding en brede toegankelijkheid van cultuur", aldus de raad. Deze redenering is ook om te draaien. Een brede toegankelijkheid, inbedding en vernieuwing zijn pijlers voor een financieel gezonde bedrijfsvoering. Met de ondervraag: maakt publiek-belastinggeld ook deel uit van een gezonde financiering en ontstaat innovatie door aanwezigheid van geld?

Een van drie Nobelprijswinnaars voor economie uit 2025 beweert kort door de bocht dat juist innovatie de economie opstuwet, waarbij dan wel het oude ten onder gaat.

Toegankelijkheid tot financiering is een kant van het verhaal. De 'financieringsmarkt van de culturele sector' is een lappendeken van overheidsfinanciering, de publieke middelen, en private financiering, de vrije markt. Daarnaast zijn er nog fondsen waar, meestal incidenteel, een beroep op kan worden gedaan. Als de culturele instelling van zowel publieke- als private middelen afhankelijk is dan zijn het communicerende vaten. En als men van slechts een van de twee middelen afhankelijk is dan is het andere vat dus leeg, nul.

PvdA-politici en wetenschappers Rick van der Ploegen en Ronald Plasterk, staatssecretaris van cultuur 1998-2002 respectievelijk minister van cultuur 2007-2010, zetten de toon voor deze financieringsmix met de beleidsinstrumenten en economisch-financiële beginselen 'cultureel ondernemen' en het 'profijtbeginnsel'. Met de adagia 'Houd zelf je broek op' en 'Laat de gebruiker betalen' werd de financieringsmix van een basis voorzien. Alsof tot dat moment de culturele sector alleen gefinancierd werd uit publieke middelen en dat gestopt moest worden.

Financiering vanuit de vrije markt is veelal niet gratis. Gratis geld bestaat niet in dit systeem. Het moet terugbetaald worden. Er moet iets geleverd worden. Het gaat zelden om een gift of sponsoring zonder tegenprestatie. En als dat wel zo is dan wordt het verderop in de keten betaald. De recette, en daarmee het bezoek, is ook onderdeel van deze vrije markt.

Vrije markt financiering betekent niet direct zekerheid voor continuïteit. Door economische schommelingen, veranderende opvattingen, calamiteiten of gewoon pragmatisch handelen is er nooit iets zeker, hooguit tijdelijk stabiel. En die veranderingen gaan vaak snel of zelfs plotseling. De markt is wispelturig en vraagt continue aandacht. Als iets duidelijk is geworden de laatste jaren dan is het dat.

Ook aan financiering vanuit de overheid zijn, al dan niet expliciete, voorwaarden of wensen verbonden die mee meanderen met het beleid gestuurd door de stembus. Al zijn er allerlei wisselende, soms extra, verdienmodellen gebaseerd op overheidswensen zoals bijvoorbeeld extra aandacht voor educatie, ook hier is geen zekerheid over continuïteit of hoogte van financiering. Geen enkele vorm van financiering geeft zekerheid voor middellange of lange termijn. Volgens sommigen zou die zekerheid juist innovatie tegenhouden. Moeilijk te bewijzen lijkt me.

De andere zijde van het financieringsverhaal is de exploitatie. Hoe wordt er omgegaan met de middelen en faciliteiten waarvoor financiering is gevonden? Toegankelijkheid

tot de financieringsmarkt en samenwerking daarbij is een begin. In de exploitatie ligt de echte basis voor stabiliteit.

De vraag vanuit het ministerie aan de Raad voor Cultuur is een vraag zoals de vrije markt die stelt: wie durft te investeren? Het gaat om baten, om binnenhalen van financiering. Maar wat gebeurt er met de gerealiseerde financiering? Daarbij blijft de vraag: wat ga ik leveren en hoe richt ik de organisatie in? Hoe zorg ik voor een gezonde exploitatie? Dat gaat vooral over de kosten. Het gaat om het realiseren van een balans.

De financieringsmix gaat voor een deel uit van de vrije markt. Kwaliteit en lage prijzen die ook nog eens de werkelijke waarde van producten zouden uitdrukken zouden het gevolg zijn van concurrentie in een vrije markt waarvan de consument profiteert terwijl de producent ook nog winst kan maken én kan groeien.

Het failliet van het collectieve systeem zoals dat vaak wordt beschreven sinds de jaren negentig van de vorige eeuw betekent niet automatisch bewijs voor de economische werking van het vrije markt systeem en dat het 'bloeit' en doet wat het belooft. Verder lijkt overheidsingrijpen in en vanuit de westerse vrije markt de laatste jaren niet veel meer onder te doen voor het overheidsingrijpen in wat bekend staat als meer gereguleerde systemen.

Vooropgesteld dat een vrije markt niet bestaat, enerzijds is van een open concurrentie en openheid en gelijkwaardigheid in de markt geen sprake, zeker niet in de culturele sector, en anderzijds is er geen markt zonder ingrijpen, ook weer zeker niet in de culturele sector, toch is er de theorie, de gedachte.

Er van uitgaande dat alle wetten en (fatsoens-) regels in acht worden genomen waarom zou aanbieder a hetzelfde product of dezelfde dienst b goedkoper kunnen aanbieden dan een andere aanbieder? Waarom zou die andere aanbieder niet net zo efficiënt en innovatief kunnen zijn? In theorie: mogelijk.

Anderzijds, waarom zou in een niet-vrije markt, een markt met overheidsondersteuning dat wil zeggen met indirecte betaling voor een product of dienst door alle individuen collectief bij elkaar, het niet mogelijk zijn kwaliteit en innovatief te produceren of aan te bieden tegen een lage prijs? Afgezien van discussies over de aard van de mens en de grootte van het collectief waar wij rekening mee wensen te houden in bepaalde omstandigheden, is ook dit in theorie mogelijk.

Wat de een kan, kan de ander ook. Waarom publieke middelen gebruiken als het zonder goedkoper of kwalitatief beter is? Of vice versa: waarom uitbesteden of aanbesteden als het ook mogelijk is het zelf te doen met dezelfde uitkomst? En als winst niet nodig is, kan het dan nog goedkoper? Als de vrije markt iets kan waarom kan de niet-vrije markt dan niet hetzelfde maar goedkoper?

Behalve dat op de vraag en op het idee vaak al een taboe rust is er geen antwoord. Alle

vrije verkeer en daaruit voortvloeiende mensen-consumenten-rechten zorgen ervoor dat vrijhandel mogelijk is en groot kan worden. Onder de noemer 'individuele vrijheid' is iedereen deel van de consumentendoelgroep. Vrijheid betekent in ons systeem consumeren en vice versa. Ons economisch systeem is het uitgangspunt om vrijheid te genereren, en niet vice versa, en dat richt zich op collectieven. Want massa is het antwoord. Alleen de winst is niet voor het collectief bedoeld.

In plaats van winst kan het uitgangspunt ook behoefte zijn, of de volgende generatie, of kan het gebaseerd zijn op humanitaire of ethische of zelfs esthetische gronden. De vraag is dan wel of er dan een ruilsysteem kan zijn gebaseerd op vrijhandel zoals we dat nu propageren.

Terug naar het begin en toegespitst op de film is de vraag die in dit geval blijft: als de vrije markt een bioscoop kan runnen en winst kan maken zonder ondersteuning met publieke middelen waarom kan een publieke instelling dat niet, zeker als er geen winst gemaakt hoeft te worden? Hoezo financieringsmix?

Dick Smits

November 2025

FILM
Kennis
centrum

A photograph of a hospital hallway with a nurse in blue scrubs pushing a gurney with a patient. The hallway is long and brightly lit with fluorescent lights. The text 'voor elk belang is een collectief te vinden' is overlaid on the image.

voor elk belang is een collectief te vinden

II. COLLECTIEF

In Nederland is heel veel georganiseerd, afgesproken en afgetikt. Er wordt ook veel samengewerkt. Belangenbehartigers in Nederland voor de filmvertoning zijn NVBF, NFO, VVF en buiten Nederland onder meer UNIC en Europa Cinemas¹. Daarnaast zijn er nog allerlei partijen waarmee wordt samengewerkt op het gebied van distributie of rechten, eigenlijk voor alles in het traject van vervaardiging van een film tot de vertoning ervan. **Voor elke belang is een collectief te vinden.** Lobby, strategie, belangenbehartiging, promotie en onderzoek zijn hierbij de kernbegrippen.

In de dagelijkse praktijk **bij de exploitatie van de filmvertoning is het ieder voor zich.** Terwijl een concern vanuit één plek wel 20 of meer bioscopen aanstuurt doen 125 filmtheaters en filmhuizen dat allemaal apart. Hetzelfde geldt voor de onafhankelijke bioscoopexploitanten die een of soms meerdere bioscopen hebben.

Soms is er samenwerking bij de filmtheaters en de filmhuizen met een kleine promotieactie of een retrospectief dat rouleert. Maar zeker niet-branchebrede samenwerkingen zijn in de loop van de laatste decennia om uiteenlopende redenen sterk verminderd. Ook kleine circuits van filmhuizen die samen programmeerden waarbij vaak de films soms letterlijk werden rondgereden bestaan niet meer. Iedereen doet het weer voor zich.

Bereikbaarheid van de film in het hele land is een van de pijlers van het filmtheatertijdperk. Trots staat in inmiddels ontelbare brochures hoe goed de Nederlandse filminfrastructuur is met al de wijdverspreide filmhuizen en filmtheaters. Ook de belangstelling voor en **het belang van regionalisering van de cultuur** is hier aan te linken. Samenwerking of collectiviteit waren ook belangrijke, (bevochten) pijlers van dit filmtheatertijdperk. Samenwerking heeft wel een grens.

Inleveren van verantwoordelijkheid, bevoegdheden of smoel is een ander verhaal. Ieder voor zich is ook hier heilig. Onafhankelijkheid en je eigen publiek kennen en daar op inspelen zijn de meest gehoorde argumenten om niet samen te werken, om niet in te leveren. Deze argumenten worden al decennia gebezigd en deze discussie wordt al decennia gevoerd. Desalniettemin zijn de problemen waar men tegenaan loopt overal ongeveer van dezelfde aard en is het filmprogramma **vrijwel overal identiek.** Zo speelt gedoe rond huisvesting, geld, personeel, beperkt publieksbereik en groeiende belangstelling voor mainstreamfilm overal.

Er is steeds meer aandacht voor de instelling, voor de organisatie die film vertoont, en minder voor de film zelf. Techniek heeft dit ook wat makkelijker gemaakt. Film is geen tastbaar ding meer. Ook hier eist de Vervreemding haar tol. Ook in de culturele filmsector wordt in de keten alleen nog door de eindgebruiker en door de maker gesproken over de film. Daartussen is het content of het product. Product is dan nog net iets meer want dat is dan de film plus de hele beleving.

Opgeteld in de vorm van $1+1=3$ zorgen film en beleving voor een, waarschijnlijk niet evenredig deel, van de meerwaarde waarom het de exploitant te doen is en waarvoor de consument de portemonnee trekt. **Innovatie is hierbij belangrijk.** Die varieert van het gebruik van ai voor de programmering of de marketing, van nieuwe hardware zoals laserprojectie tot het aanbieden van de laatste trendy drank of breien bij de film tot het vervangen van personeel door elektronische kaartverkoop. **De grootste toegevoegde inspanning betreft niet meer de film maar de exploitatie van de exploitatie ervan.**

Meer aandacht voor de instelling, daar zijn meerdere redenen voor, en dat verschilt bij groot dan wel klein. De filmtheaters krijgen vrijwel allemaal subsidie en zijn inmiddels sterk geïstitutionaliseerd. Dat betekent niet dat alles vanzelf gaat maar ze hebben hun plek ingenomen en **maken deel uit van het culturele establishment.** Dan gaat het om het voortbestaan, om de continuïteit, de instelling staat voorop en het product is daar middel voor.

Bij de kleinere filmhuizen is dat niet of zelden het geval. Niet dat zij niet met hun instelling bezig zijn. Daar gaat het ook vaak om het bestaan. Steeds nieuwe strubbelingen rond gebouwen, hun eigenaren, andere gebruikers, vrijwilligers, uiteraard geld en nog veel meer houdt hen bezig. Maar daarbij gaat het dan vooral om het noodzakelijke kale bestaan op zich.

Bij beide zou het lucht geven als meer energie naar het oorspronkelijke doel van de club zou kunnen gaan: **de film en het publiek.** Of als dat anders, efficiënter, en financieel goedkoper georganiseerd zou kunnen worden.

Er zijn tegelijkertijd meer en meer ondernemers die ongeveer hetzelfde doen als de filmtheaters, tegen ook allerlei hobbels aanlopen, maar geen overheidsondersteuning hebben. En zoals gezegd er zijn partijen die heel veel centraal kunnen sturen. Wat kunnen de filmtheaters daar van leren?

Om geen appels met peren te vergelijken is als begin van een eerste aanzet in hoofdstuk 4 een vergelijking gemaakt van de programmering en het bezoek van 17 arthouses zonder subsidie en die van 17 grote filmtheaters met subsidie. Een arthouse heeft in tegenstelling tot een filmtheater wel een winstoogmerk en geen subsidie. De programmering is er echter veel minder commercieel dan bij de andere onafhankelijke bioscopen of de grote concerns.

III. DE VERTONERS

De filmvertoning in Nederland kent een rijke historie. Vanuit binnen- en buitenland begonnen begin vorige eeuw langzaam maar zeker velen een of meerdere bioscopen, alleen of met familie of partners. Ze vestigden die in eigen vastgoed of in huurpanden, ze importeerden zelf films of kochten die bij anderen. Er waren al snel concerns, alhoewel die niet altijd zo genoemd werden, en kleinere eenpitters verspreid over Nederland.

Verschuivingen in het filmlandschap kwamen vooral door overnames en nieuwbouw of andersom door splitsingen, sluitingen of faillissementen. **Maar altijd kwamen er weer nieuwe ondernemende types die hier brood in zagen.** Zij die simpelweg een boterham wilden verdienen maar ook idealisten met godsdienstige, sociale of esthetische overwegingen vonden hun weg in de bioscoopvertoning.

Dat is niet echt veranderd in de loop der jaren. **In deze variatie** onderscheiden we tegenwoordig concerns met meerdere bioscopen; onafhankelijke bioscopen met één of enkele bioscopen; en de van oorsprong meer idealistische filmtheaters waarvan de grotere dagelijkse vertoners vrijwel allemaal door de gemeente ondersteund worden. De kleinere worden hier filmhuizen genoemd.

Bij de grotere ondernemers zijn ontwikkelingen vaak duidelijk waarneembaar. Door overnames van concurrenten is groei of juist krimp direct met sprongen zichtbaar. Bij de onafhankelijke bioscopen is dat minder het geval. Groei of krimp wordt bij hen bijna voor lief genomen want ze lijken minder een geheel. Bij het segment vertoners dat zich de laatste 50 jaar vooral inhoudelijk wil onderscheiden, en dat ook wil weten, gaat het niet met grote sprongen maar is de ontwikkeling continu. Langzaam maar zeker zijn zij, als gezamenlijkheid, **uitgegroeid tot de 2^e partij** van de drie zich te onderscheiden vertonersgroepen in Nederland. En deze groei gaat nog door. De locaties en **de spreiding zijn daardoor wellicht niet heel sterk veranderd, het speelveld toch wel.**

In 'Film in Overijssel V. Grenzen aan de groei' uit 2017 werd geconcludeerd dat meer vertoners en meer zalen meer bezoek opleverde. **Groei loont, aanbod schept vraag.** Inmiddels, anno 2025, lijkt Nederland wel af voor wat betreft aanbod in filmvertoning. Het grotere segment, de concerns, is wel **ongeveer klaar in Nederland.** Er is een redelijke status quo ontstaan. Het kleinere segment groeit nog maar daarbinnen zijn wel verschillen. De allerkleinsten niet-dagelijks vertonende filmhuizen zijn nog bezig met uitbreiding en een kleine opmars. Hun aantal groeit nog steeds maar vanwege hun grootte is de groei van het aanbod en het bezoek bescheiden. Tot dit segment worden ook recent gerealiseerde en komende initiatieven gerekend waarbij schouwburgen en theaters de film ontdekt hebben.

De grotere filmtheaters gaan niet meer zo hard maar groeien nog wel. Kleine uitbreidingen en een enkel project staan nog op stapel. De onafhankelijke arthouses lijken ook nog te groeien. De onafhankelijke bioscopen daarentegen komen in de verdrukking.

Wat is de stand van zaken op dit moment? Wat is er gebeurd tussen 'Film in Overijssel V' dat eindigde met de cijfers over 2016 en nu? **Een terugblik** over de laatste jaren om te zien wat er gebeurd is zal hier wat licht op schijnen.

3.1. Infrastructuur - Concerns.

Tot mei 1993 was er een Commissie Nieuwe Zaken van de toenmalige Nederlandse Bioscoop Bond. Die voerde een vestigingsbeleid. De commissie bepaalde of er nieuwe bioscopen bij mochten komen in Nederland. Door dit los te laten en de boel te openen voor meer vrije markt concurrentie zette het ook de deur open voor buitenlandse concerns.

Ongeveer 15 jaar geleden begon **een overnamegolf van en door de bioscoopconcerns.** Er werd flink geschoven met bioscopen en holdings binnen Nederland.

NOOT: Ter illustratie. Alle drie de Overijsselse grote filmtheaters de Keizer, Concordia en Fraterhuis zitten of zaten al jaren aan hun top. Het is of was er druk, te druk. Dan is uitbreiding en vernieuwing nodig. Gebeurt dat niet dan blijft op een gegeven moment de programmering achter en gaat het publiek morrelen. Je zou kunnen spreken van een sterfhuisconstructie als er niets gebeurt.

Na veel financiële tegenvallers en politiek geharrewar is in Deventer inmiddels Mimik, de voortzetting van Filmtheater de Keizer, nieuw gebouwd en het is het succes dat men ervan verwachtte. Geopend ten tijde van Covid beleefde het in november 2025 haar 5-jarig bestaan.

Ook in Zwolle zijn al veel plannen gepasseerd, doordacht en doorgerekend. Nu lijkt het zo ver te zijn voor het Fraterhuis. Om het stadscentrum aantrekkelijker te maken koopt de gemeente diverse panden in de binnenstad. Eén ervan, aan te kopen per 1 september 2025, zal gesloopt worden om plaats te maken voor nieuwbouw om Filmtheater Fraterhuis te huisvesten. De intentie is dat het nieuwe Fraterhuis zomer 2027 opent. De inrichting moet nog bekostigd worden.

Terwijl in Enschede Vue in het oude monumentale postkantoor terecht kwam zijn de ogen bij Concordia gericht op het voormalige ook monumentale V&D pand, op loopafstand van het oude postkantoor. De intentie is dat de gemeente het pand koopt en Concordia en andere culturele partijen het gaan exploiteren. Ook hier ging een jarenlange zoektocht naar verbouwingen, diverse locaties, uiteraard financiële en politieke druk aan vooraf. Als alles doorgaat hoopt men in 2028 te openen.

Alle drie de grote Overijsselse filmtheaters zijn dan uiteindelijk na ontelbare uren en jaren van inspanning, overleg, en met een enorm uithoudingsvermogen zo ver dat ze weer bij de tijd zijn. De toekomst inhalen lukt op deze stroperige wijze nog niet.

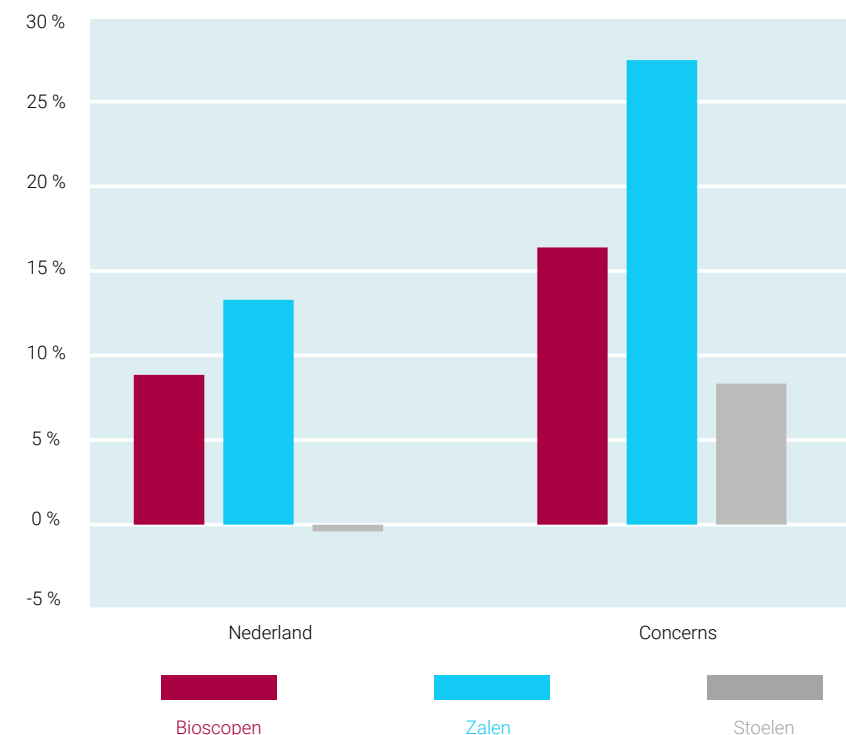
Die overnamegolf nam ongeveer 5 jaar in beslag. Ruim 5 jaar geleden was er nog een, voorlopig laatste wellicht, kleine overname. **Sindsdien is het redelijk rustig** op dit vlak met af en toe nog de bouw of verbouw op een nieuwe locatie. Het resultaat is dat er nu drie buitenlandse internationale concerns zijn op Nederlandse bodem. Nederlandse concerns zijn er niet meer. Het filmvertonerslandschap van de grote aantallen lijkt hiermee redelijk verdeeld en af. Maar je weet nooit of een investeerder andere plannen heeft.

Tot 10 jaar geleden hadden de concerns samen een aandeel in het Nederlandse filmbezoek van ongeveer 60 procent. Daarna is dit opgelopen naar ruim 66 procent in 2024. **Twee derde van het Nederlandse filmbezoek vindt plaats bij de concerns.** De rest bij de zogenoemde onafhankelijke bioscopen en de filmtheaters met in het staartje de kleinere filmhuizen.

Niet alleen van het filmbezoek is het marktaandeel gestegen bij de concerns, ook steeg hun aandeel in de hele infrastructuur voor filmvertoning. **Ze hebben meer bioscopen, zalen en stoelen dan voorheen.** Hun aandeel in de infrastructuur is behalve relatief ook in absoluut opzicht gestegen².

Voor al bij de concerns en de onafhankelijke bioscopen **zijn de zalen kleiner geworden.** De concerns hebben 14 procent minder stoelen per zaal dan eerder; bij de onafhankelijke bioscopen zijn er gemiddeld zelfs bijna 25 procent minder stoelen per zaal.

Grafiek 1. Procentuele stijging tussen 2017 en 2025 van filmvertonersinfrastructuur voor Nederland en specifiek de concerns.

Bij de concerns komt het kleinere aantal stoelen vooral door de plaatsing van grotere luxere stoelen en door meer gebruik te maken van meerdere kleinere zalen in plaats van enkele grote waarmee een **efficiëntieslag gemaakt kan worden en een nog breder filmaanbod** gecreëerd kan worden. Bij de onafhankelijken komt het deels door sluiting van bioscopen met grotere zalen maar hier ook door splitsing en verbouw, ook weer vanwege efficiëntie en vergroting van het aanbod.

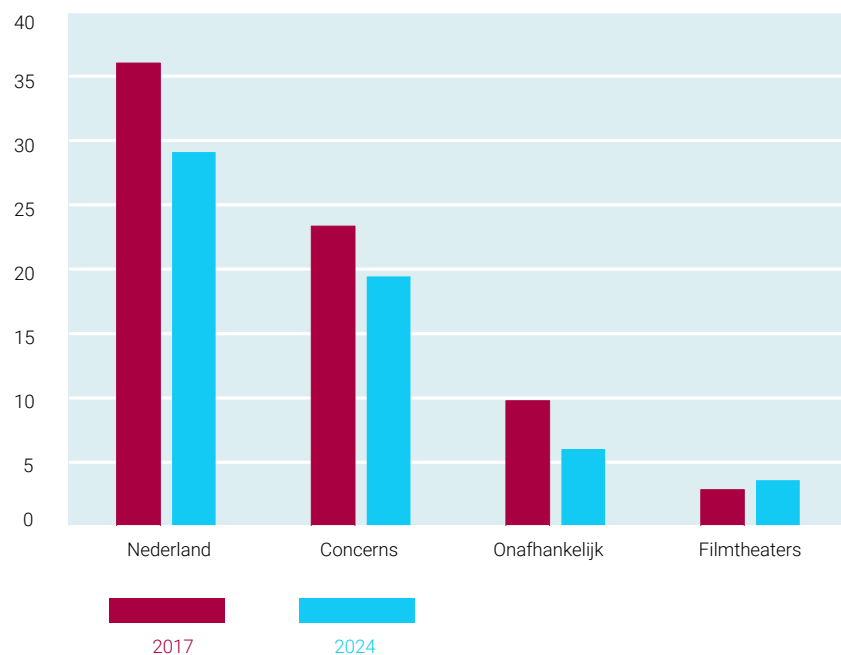
De zaalgrootte bij de grote filmtheaters is nagenoeg gelijk gebleven. Deze waren veelal al kleiner dan bij de concerns en de onafhankelijke bioscopen. Bij de kleinere filmhuizen is de zaalgrootte daarentegen gemiddeld 7 procent groter geworden. Dit laatste komt vooral door nieuwe aanwas in grotere locaties zoals theaters of grotere multifunctionele zalen.

3.2. Bezoek - Onafhankelijke bioscopen.

Zowel de concerns als de filmtheaters hebben hun bezoekaandeel en het aantal locaties verhoogd. De groei van de concerns is vooral **ten koste gegaan van de onafhankelijke commerciële bioscopen**. Overnames en faillissementen zorgden daar voor zowel een verlaging van het aandeel in de infrastructuur als van het aandeel in het bezoek. Deze vermindering lijkt **nog niet gestopt**.

Grafiek 2. Filmbezoek in Nederland en bij de onderscheiden vertonersgroepen in 2017 en in 2024 in miljoen bezoekers.

Dat er op bezoek ingeleverd is moge duidelijk zijn. Het jaar 2017 was nog een jaar van de opmars tot het laatste hoogtepunt in filmbezoek van 38 miljoen bezoekers in 2019. Daarna volgden Covid en de Hollywoodstakingen. Ook al is nu alweer de weg terug gevonden, helemaal terug is het bezoek nog niet.

Belangrijker dan de teruggang in bezoek echter is hier de verdeling en **de verschuiving van marktaandelen in het bezoek**.

NOOT: Ter illustratie. Movie Unlimited was een kleine onafhankelijk exploitant met door de jaren heen zes bioscopen in zes steden. Movie Umlimited Zevenaar sloot definitief eind 2023. In Overijssel sloot Movie Umlimited in Kampen in 2025, gaat Movie Unlimited in Hengelo sluiten in 2029 en werd Movie Unlimited in Almelo in 2025 overgenomen.

Als oorzaak van de sluitingen wordt steeds gemeld: te weinig bezoek en stijgende kosten. Maar ook de hoge leeftijd van de (mede) eigenaar lijkt een rol te spelen. Net als bij vergrijzende vrijwilligers én bezoek is het fijn als een nieuwe generatie opstaat.

Uiteindelijk is de bioscoop in Kampen amper een maand dicht geweest. 'Jonge honden' zonder bioscoopervaring (maar wel met ervaring in het filmmaken) namen de gok want verdwijnen van de bioscoop uit Kampen was voor hen geen optie. Eigen geld, crowdfunding, een financier die hun stichting geld leent en aankoop van het pand door een derde partij deden de rest. Ze doen zoveel mogelijk zelf en low budget. Uiteindelijk zal duidelijk worden of alles uit kan en of het vol te houden is. Het aantal bezoeken was volgens hen niet het probleem bij Movie Unlimited, de kosten wel. City Bioscoop Kampen zoals de doorstart heet vertoont twee keer zoveel verschillende films en geeft ook ongeveer twee keer zoveel voorstellingen als Movie Unlimited deed. Het aantal bezoeken komt ongeveer overeen. De programmering is beperkt opgeschoven. Terwijl Movie Unlimited bijna uitsluitend grote kinderfilms en grote blockbusters liet programmeren door een externe partij, programmeren de nieuwe exploitanten zelf met als resultaat iets meer kinderfilms en iets meer films die op het randje arthouse/bioscoop zitten, dit laatste wel nog in beperkte mate.

Per april 2025 ging Movie Unlimited in Almelo over in nieuwe handen. RSB nam het over. Ook RSB Cinemas is een kleine onafhankelijke exploitant die met Almelo erbij zes bioscopen exploiteert. Zij zijn vooral bekend van het concept 'servicebioscoop' waar ze naar eigen zeggen marktleider van zijn in Nederland. Hierbij worden hapjes en drankjes geserveerd tijdens de filmvoorstelling. Aan de programmering zal weinig veranderen: veel blockbusters en familiefilms.

Na eerdere overnames en ook een meerjarige sluiting van de bioscoop in Hengelo kwam zowel exploitatie als pand in de overnamegolfjaren in handen van Pathé. Al na anderhalf jaar nam Movie Unlimited de bioscoop over van het concern en werd het verbouwd. Vanwege tegenvallend bezoek echter werd al snel het aantal voorstellingen verminderd. Eind 2024 kocht de gemeente Hengelo het pand met de bedoeling het in 2029 te slopen en er nieuwe woningen te bouwen. Tot die tijd huurt en exploiteert Movie Unlimited de bioscoop nog.

Hengelo is hierin niet de enige. Ook in Best sluit de bioscoop om plaats te maken voor

woningbouw en herinrichting van het gebied. De exploitant hoopt hier wel op termijn met een modernere en uitgebreidere exploitatie zijn zaak te hervatten.

November 2023 sloot Cineast in Enschede. De voormalige familiebioscoop was na een doorstart in handen gekomen van een Nederlands concern dat op haar beurt weer overgenomen werd door het internationale concern Kinopolis. De bioscoop voldeed niet meer aan de eisen van deze tijd en was moeilijk om te toveren naar iets nieuws. De concurrentie met de andere veel grotere bioscoop van Kinopolis in Enschede en een nieuwe bioscoop van Vue aldaar waren uiteindelijk teveel van het goede.

Het Nederlandse filmbezoek daalde tussen 2017 en 2024 met 19 procent maar deze daling was niet evenredig verdeeld. Bij de concerns ging er ruim 16½ procent van het bezoek af, bij de filmtheaters kwam er juist 25½ procent bij.

De grote klap was bij de onafhankelijke bioscopen met een daling van ruim 38 procent in bezoek.

Terwijl de onafhankelijke bioscopen tussen 2017 en 2024 6½ procentpunt marktaandeel van bezoek inleverden, steeg dat marktaandeel bij de concerns met ruim 2 procentpunt en bij de filmtheaters steeg dit met ruim 4½ procentpunt.

Voor de filmtheaters is dat veel want het betekent daar een stijging in marktaandeel van het bezoek van 56 procent ten opzichte van 2017. Bij de concerns is die stijging dan 3 procent ten opzichte van 2017.

Bij de onafhankelijke bioscopen is de daling van hun bezoekaandeel bijna 24 procent. De daling in locaties bij de onafhankelijke bioscopen staat daarmee **niet in verhouding**. Er waren in 2024 4½ procent minder onafhankelijke bioscopen dan in 2017. Het aantal zalen daalde bij hen met 9½ procent. Het aantal stoelen daalde bij hen wel meer, namelijk met bijna 26 procent.

3.3. Programma - Arthouses.

De drie segmenten, concern, onafhankelijk en filmtheater zijn **niet zo homogeen als het lijkt**. In grootte en in programmering lopen de verschillende vertoners misschien wijd uiteen, tegelijkertijd kan met een andere blik het geheel ook, niet zozeer als divers en onderscheiden, maar juist als **een groot continuüm** gezien worden. Dan lopen grootte en programma meer in elkaar over dan dat het een harde scheidslijn betekent. De branchevereniging NVBF heeft het oude onderscheid in ledencategorieën onlangs dan ook deels losgelaten.

Voor de filmtheaters en de onafhankelijke bioscopen is veel diversiteit. De diversiteit binnen de filmtheaters gaat vooral om grootte. Bij de onafhankelijke bioscopen is ook **het programma een onderscheidend kenmerk**. Het lijkt binnen het segment van onafhankelijke bioscopen niet zo goed te gaan maar dat ligt wat genuanceerder. Binnen dit segment is **een deel dat wel floreert**.

Terwijl de onafhankelijke bioscopen in aantal afnamen **nam het aantal onafhankelijke arthouses toe**. Beide worden gerekend tot hetzelfde onafhankelijke segment. Dat segment wordt gedefinieerd als functioneren zonder subsidie. Daar is soms wel een nuance in aan te brengen maar grosso modo klopt dit. In programmering lijken de arthouses echter sterk op de filmtheaters en dat ziet de bezoeker ook. En waar de filmtheaters floreren, floreren de arthouses in tegenstelling tot de andere onafhankelijke bioscopen ook.

In tegenstelling tot de concerns en de andere onafhankelijke bioscopen **groeide ook bij de arthouses net als bij de filmtheaters het bezoek** tussen 2017 en 2024 stevig. Ondanks Covid kwam er bij de arthouses bijna 20 procent bezoek bij.

Het aantal arthouses zelf groeide met bijna 19 procent. Als geheel is het segment arthouse-filmtheater ongeveer met eenzelfde percentage gestegen: Er zijn namelijk 18 procent meer grote filmtheaters én arthouses dan in 2017. Bovendien zijn er sinds 2024 nog nieuwe bijgekomen.

Het aantal zalen bij de grote filmtheaters en arthouses steeg met 50 tot 232, een stijging van 28 procent. Het aantal stoelen steeg met 23 procent naar ruim 21.000.

De groei in infrastructuur, de faciliteiten, van de arthouses en de grote filmtheaters is voor wat betreft vertoningsplekken ongeveer **gelijk aan de groei van de concerns**. Een verschil is wel dat de groei van de arthouses en filmtheaters allemaal gerealiseerd is door **nieuwe vertoningspanden** en niet, ten dele, door overnames. In zalen en stoelen is de groei nog groter dan bij de concerns en, niet onbelangrijk, het bezoek steeg mee.

De groei voor van de filmtheaters tussen 2010 en 2016 die geconstateerd werd in 'Film in Overijssel V. Grenzen aan de groei' duurt nog voort. Weliswaar is die groei niet zo sterk als voorheen maar zeker niet te verwaarlozen.

De resultaten zijn beter dan die van de concerns en zeer zeker beter dan die van de niet-arthouse onafhankelijke vertoners. Door de **categorie onafhankelijke bioscopen te splitsen** in arthouses en andere onafhankelijke bioscopen wordt nog duidelijker dat enerzijds de arthouses en de filmtheaters nog steeds groeien en dat de andere onafhankelijke bioscopen, niet-arthousebioscopen, er slechter voor staan dan op het eerste gezicht lijkt.

Hun bezoek daalde tussen 2017 en 2024 met 53 procent. Ook hun infrastructuur daalde maar minder hard dan het bezoek. Ruim 9 procent minder locaties, bijna 17 procent minder zalen en ruim 27 procent minder stoelen hadden zij tot hun beschikking. Uiteindelijk gaat het daarbij nog om 68 bioscopen met 230 zalen.

De absolute aantallen zijn hierbij niet minder van belang. Het gaat om bijna 19½ miljoen bezoeken bij de concerns in 2024. In 2024 werden bij de combinatie arthouse-filmtheaters 6 miljoen bezoeken afgelegd. De andere onafhankelijke bioscopen kwamen dat jaar op ruim 3½ miljoen bezoeken uit. Met hun programmering nemen de arthouses en filmtheaters en filmhuizen dus ongeveer 20 procent van het filmbezoek in Nederland voor hun rekening.

Het arthouse-filmtheater segment heeft dus inmiddels voor wat betreft het bezoek maar ook **voor wat betreft de infrastructuur de onafhankelijke commerciële-film-bioscopen ingehaald.**

De onafhankelijke 'familiebioscoop' is helaas op zijn retour. Het lijkt op het verhaal van de **kleine detailhandel die verdrongen wordt door de grote multinationals enerzijds en de luxere niche-exploitanten anderzijds.** Niet dat alles nu al bepaald is en vaststaat. Er zijn nog genoeg nieuwe initiatieven vanuit allerlei hoeken. Maar de oude splitsing bioscoop-filmtheater is wel definitief verleden tijd.

Als er nog een splitsing is dan geldt die concern-arthouse. Maar ook in de concerns zijn steeds meer arthouse voorstellingen. Ze worden vaak zelfs expliciet zo genoemd. De doelgroep is groot genoeg, commercieel interessant en **legt zich niet vast op één plek.** De bezoekers uit de doelgroep willen vrijwel allemaal dezelfde films zien. Waar ze dat doen lijkt voor hen minder belangrijk blijkt uit een vergelijking van het bezoek van arthouses en grote filmtheaters. Maar bovenal is de doelgroep breder en gemengder dan alleen het oude filmtheaterpubliek.

NOOT: Ter illustratie. In Heerenveen voltrok zich een scenario dat lijkt op dat van Kampen. Ook hier sloot De Bios mede door hogere kosten en het niet meer mee kunnen gaan in de strijd om de consument zonder een luxe uitstraling, stoelen en projectie. Ook zag de eigenaar hier de gemeente en haar parkeerbeleid als een belemmerende factor. Een doorstart volgde met een nieuwe eigenaar uit de vastgoedbranche. Al snel sloot De Bios en bijna heel 2025 werd er verbouwd. De luxe uitstraling, zitcomfort en projectie waar het aan ontbrak werd gerealiseerd. Eten en drinken met een aparte bar worden anders aangepakt. En de programmering verandert. Men richt zich meer op een breed publiek met een brede programmering, lees van bioscoop tot filmtheater. Termen als 'toegankelijk', 'ontmoetingsplek' en 'totaalervaring' zijn hierbij al gevallen. De heropening vond plaats in oktober 2025 onder de nieuwe naam Charlie bios & bar.

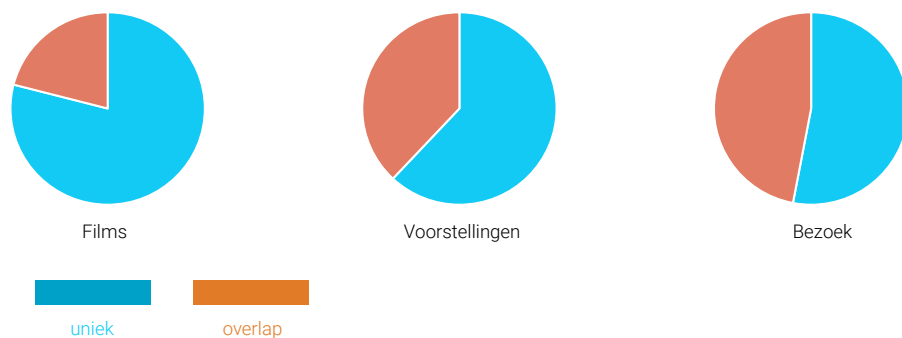
Van een iets andere orde want de nieuwe exploitanten hebben hun sporen ruimschoots verdiend en zijn niet meer de jonge honden van weleer maar nog steeds wel de jongere garde, is de voortzetting van Cinerama in Rotterdam door de eigenaren van het arthouse Kino uit datzelfde Rotterdam. Eigenaar van de bioscoop, het bouwconcern Volker-Wessels, wilde de iconische bioscoop Cinerama slopen om plaats te laten maken voor nieuwbouwappartementen. De huidige exploitant, het concern Kinopolis, zou het pand verlaten. Kino zorgt nu voor een doorstart. Het pand zal gemoderniseerd worden in 2026. De mix van blockbusters met kwaliteitsfilms wil men behouden. Kino zelf bestaat in 2026 tien jaar en exploiteert succesvol de oude locatie van filmtheater Lantaren-Venster dat op haar beurt verhuisde naar de Kop van Zuid, de vanaf 1994 herontwikkelde wijk in Rotterdam.

IV. OVERLAP FILMTHEATERS EN BIOSCOPEN. EEN TERUGBLIK

In 'Film in Overijssel VI. Het programma' uit 2019 werd al duidelijk dat er veel overlap is in hun programmering tussen de grote filmtheaters en de bioscopen. Er is geen reden om aan te nemen dat dit inmiddels veranderd is. In 'Film in Overijssel VI' werd over een periode van drie jaar gekeken naar overlappende programmering, voorstellingen van en bezoek aan die programmering. Grafieken 3 en 4 zijn uit 'Film in Overijssel VI'. Duidelijk werd dat 21 procent van het filmtheaterfilmaanbod ook in een bioscoop in dezelfde stad te zien was. Deze films kregen echter in die filmtheaters onevenredig veel ruimte: 38 procent van alle voorstellingen in deze filmtheaters werd door deze films ingenomen. En dat had resultaat: **47 procent van de bezoekers van deze filmtheaters ging daar naar een filmvoorstelling die ook in de plaatselijke bioscoop te zien was.** Dit betekent niet per se dat ze die films ook gezien zouden hebben in de bioscoop als het filmtheater die film niet vertoond zou hebben. Desalniettemin is dit wel het uitgangspunt.

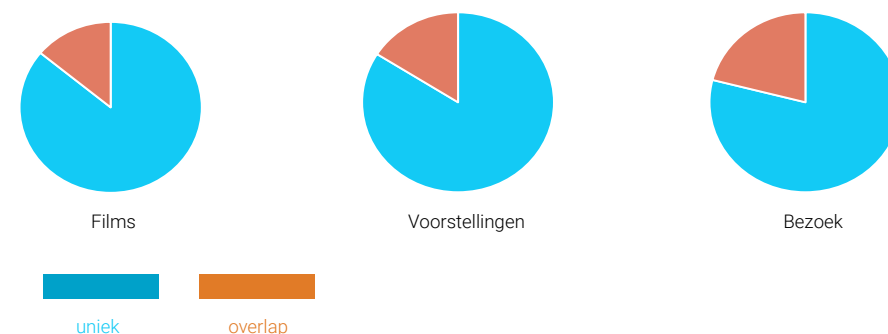
Grafiek 3. Overlap tussen filmtheaters en bioscoop in dezelfde gemeente in films, voorstellingen van die films en bezoek aan die overlappende films bij grote filmtheaters in procenten van hun aanbod en bezoek.

Bij de kleine filmhuizen was de overlap met bioscopen in dezelfde gemeente beduidend minder, idem het aantal voorstellingen dat ze kregen en het bezoek dat ze genereerden. De met de bioscoop overlappende films besloegen bij die filmhuizen 14 procent van hun aanbod, die films kregen daar 16 van het totale volume aan voorstellingen en dat genereerde uiteindelijk 21 procent van het filmhuisbezoek. Het gaat hierbij zowel om

lagere percentages als bij de grote filmtheaters als om veel lagere absolute aantallen. Met ongeveer de helft in aantal trekken alle filmtheaters samen ongeveer 8 keer zoveel bezoekers als alle filmhuizen. **Weinig concurrentie dus tussen onafhankelijke commerciële-film-bioscopen en kleine filmhuizen** in eenzelfde gemeente. Filmhuizen zijn in feite kleine filmtheaters maar dan met niet-dagelijkse programmering, geen of zelden subsidie, vrijwel nooit een eigen gebouw en vrijwel geheel gerund door vrijwilligers.

Grafiek 4. Overlap tussen filmhuizen en bioscoop in dezelfde gemeente in films, voorstellingen van die films en bezoek aan die overlappende films bij filmhuizen in procenten van hun aanbod en bezoek.

V. FILMTHEATERS EN ARTHOUSES. IDENTITEIT, PROGRAMMA EN PUBLIEK

In 'Film in Overijssel VI' werd gekeken naar het filmaanbod van verschillende vertoners binnen eenzelfde gemeente. Het ging om vertoners die in elkaars nabijheid opereerden; het ideaal van de vrije markt met in het geval van de grotere filmtheaters een vleugje (meer) publieke middelen. Dat laatste is ook vrije marktwerking: het vermogen om financiële middelen uit een mix van mogelijkheden te putten. Elk groot bedrijf maakt daar gebruik van, direct of indirect.

Ditmaal is gekeken naar **filmvertoners die bij voorbaat al op elkaar lijken in hun filmprogramma maar die afwijken in hun bedrijfsvoering**. Nabijheid, zoals in voorgaande vergelijking die uitging van de gemeente waarin vertoond werd, is hierbij geen item.

Vóór de schermen is voor de bezoeker weinig verschil te merken bij deze vertoners maar achter de schermen voor de financiers en de organisatie wel. Het grote verschil is hoe de zaken aangepakt worden, wat het fundament is van de organisatie. Kort door de bocht: vrije markt of een mix met publieke middelen? Mag in de bedrijfsvoering winst gemaakt worden of is er sprake van overheidsondersteuning via subsidie?

Als ze inderdaad inhoudelijk zoveel op elkaar lijken waarom dan een onderscheid en wat valt er te leren van de onderscheiden aanpak? En gaat dat verder dan alleen de financiering en de consequenties die een bepaalde vorm van financiering heeft?

5.1. Identiteit.

Eerst de zaken op een rijtje. **De vergelijking gaat tussen 17 arthouses en 17 grote filmtheaters**. Arthouses zijn onafhankelijke bioscopen met winstoogmerk die veelal cross-over films vertonen. Dat zijn commercieel interessante filmtheaterfilms. Een eenduidige definitie ervan is niet te geven.

De gekozen filmvertoners uit beide categorieën, de 17 arthouses en de 17 filmtheaters, zijn ongeveer hetzelfde verspreid over Nederland. Ook in grootte zijn ze vergelijkbaar. Deze 17 filmtheaters hebben opgeteld 70 zalen, deze 17 arthouses hebben 69 zalen. De verdeling van het aantal filmstoelen is 6.196 stoelen bij deze filmtheaters versus 6.526 stoelen bij de arthouses.

Alle 17 filmtheaters zijn lid van Cineville. Van de 17 arthouses zijn er 16 lid van Cineville.

De bezoeker kan bij Cineville een betaald abonnement nemen waarmee deze bezoeker onbeperkt naar alle aangesloten filmvertoners kan gaan.

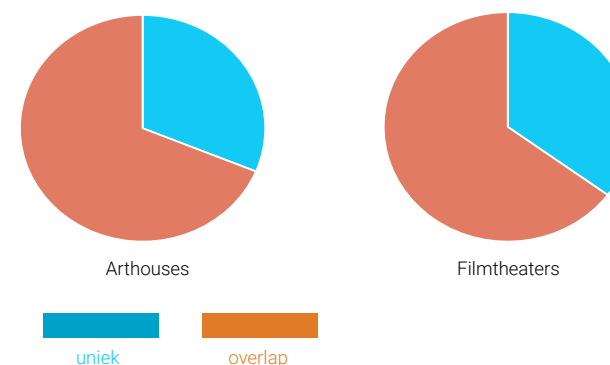
Een regulier kaartje aan de kassa kost bij de arthouses gemiddeld € 12,86. Bij de filmtheaters is dat € 12,38. Het arthouse is hiermee nog geen 4 procent duurder. Hierbij is geen rekening gehouden met allerlei uitzonderingen op de prijs van een kaartje. Al deze vertoners hebben naast de Cineville-pas ook andere uitzonderingen op de reguliere prijs: vriendenpassen, studentenpassen, kortingen voor bepaalde dagen of dagdelen et cetera.

Voor wat betreft toegangsprijs en vertoningsfaciliteiten zijn ze hiermee sterk vergelijkbaar.

In 2024 vertoonden deze arthouses en filmtheaters opgeteld bijna 1.100 verschillende films. Vijftig procent, bijna 550 films, draaiden bij zowel een arthouse als bij een filmtheater in dat jaar. Van de overige ruim 540 films waren bijna 300 films die alleen bij de filmtheaters draaiden en niet bij arthouses en vice versa waren er bijna 250 films die alleen in arthouses draaien en dus niet bij filmtheaters.

De helft van hetgeen in Nederland vertoond wordt bij arthouse of groot filmtheater is niet bij de ander te zien. Van het eigen programma is 31 respectievelijk 35 procent uniek. Vanuit de vrije markt is 31 procent van de aangeboden titels uniek, in de zin dat deze films niet bij de grote filmtheaters vertoond worden.

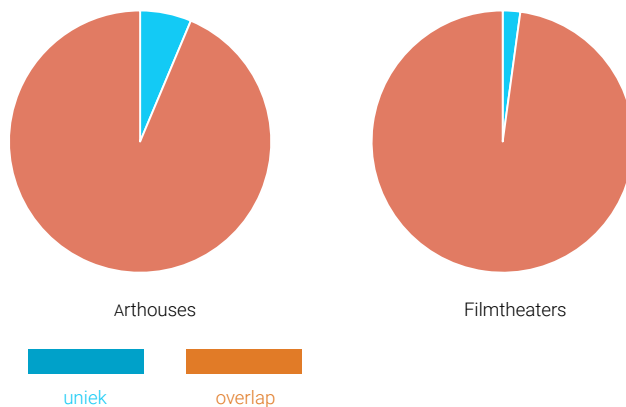
Grafiek 5. Aanbod van overlappende films dan wel unieke films, in procenten van eigen aanbod.

Het publiek zorgt voor een andere verdeling gelet op de films die men bezoekt. Het grootste deel van het bezoek ging naar de films die zowel door arthouses als door filmtheaters werden vertoond. Van de ruim 3.900.00 bezoeken in 2024 aan deze 34 arthouses en filmtheaters samen gingen er bijna 3.750.000 naar een film die door zowel een arthouse als door een filmtheater vertoond werd. Nog geen 4,5 procent van het bezoek is aan de films die het arthouse of het filmtheater uniek maakt³.

En specifiek: **Net iets meer dan 2 procent van het bezoek bij de filmtheaters was bezoek aan een film die alleen bij de filmtheaters en niet in een arthouse draaide.** Terwijl het aantal unieke films daar procentueel en absoluut hoger lag dan bij de arthouses. Bij de arthouses waren ruim 135.000 bezoeken aan films die alleen daar draaien en niet bij filmtheaters uit de vergelijking. Dat is iets meer dan 6 procent van hun bezoek.

Grafiek 6. Bezoek aan overlappende films en aan unieke films, in procenten van eigen bezoek.

5.2. Programmering.

In 2024 kwam 54,5 procent van het totale bezoek van deze 34 vertoners bij de arthouses. Slechts 6 procent van hun bezoek was bij een film die alleen bij hen draaide. Nu was 2024 dan wel een slecht jaar voor de blockbusters maar het was ook weer niet dat er niets uitgebracht werd met enige populariteit. Het was **niet het gebrek aan grote films dat bijna alle bezoekers zich richtten op die andere films.**

Ook in de topjaren 2017 tot en met 2019, voor Covid, zonder Hollywoodstakingen en mét blockbusters, was 53 procent van het bezoek van deze 34 vertoners bij een arthouse. Dat wijkt amper af van 2024. Ook de afzonderlijke jaren 2017, 2018 en 2019 wijken hier hooguit 1 procent van af.

Behalve de overlappende films bestaat het aanbod bij de arthouses verder dus niet uit hele grote super commerciële en door een nog grotere massa gewilde films. De bezoekersaantallen bij hun unieke films geven geen aanleiding om dat te concluderen, integendeel zelfs. **Hun unieke films verklaren dus niet het verschil in bezoek.**

Bij deze niet-overlappende films van de arthouses zijn de bezoekersaantallen zelfs veel lager dan bij de films die wel overlappen met de grote filmtheaters. De groepen bezoekers van zowel filmtheater als van arthouse willen allebei maar één ding: hetzelfde zien. Bij het arthouse worden deze films alleen nog net wat beter bezocht.

Bij elk van deze 34 arthouses én filmtheaters kwamen in 2024 gemiddeld ruim 5.000 bezoekers kijken naar een niet bij het andere segment vertoonde film. Dat **komt ongeveer overeen met het jaarlijks gemiddelde van een klein ongesubsidieerd filmhuis.** Gesplitst naar arthouse en filmtheater gaat het om bijna 8.000 respectievelijk bijna 2.300 bezoekers.

Bij deze niet-overlappende films is nog een onderscheid te maken tussen films die wat langer te zien zijn en die waarbij sprake is van redelijk **incidentele vertoningen.** Bij een vertoningsduur van maximaal één speelweek is sprake van incidenteel.

De niet-overlappende films die langer dan een week vertoond zijn werden minder bezocht dan de overlappende titels. Ze komen tot 20 à 25 procent bezoek van de overlappende titels. Ook dit is een teken dat **het hier niet gaat om grote commerciële en populaire films.** Deze films werden wel iets beter bezocht dan de films die hooguit één week vertoond werden.

Vijftig procent van de films die bij het filmtheater en niet bij een arthouse te zien waren werden daar maximaal één week of eenmalig vertoond. Bij de arthouses ging het

hierbij om 31 procent van hun unieke aanbod. Ook al is het bezoek aan deze films niet slecht, in totaal van het bezoek is het een topje van de ijsberg. Het komt neer op **één gevulde kleine zaal per film**, gemiddeld 55 bezoekers bij de filmtheaters en 47 bezoekers bij de arthouses aan deze films: bijna 480 bezoekers gemiddeld per filmtheater in 2024 en ruim 200 bezoekers gemiddeld per arthouse.

5.3. Publiek.

Het publiek heeft haar keuze gemaakt. Ook al kan de bezoeker in de meeste gevallen, behalve in Amsterdam of Rotterdam, ter plekke niet kiezen tussen een bezoek aan het filmtheater of aan het arthouse in dezelfde stad, de filmkeuze die men maakt is overal dezelfde, het maakt niet uit waar.

En die keuze is meer mainstream dan de intentie was bij de grondleggers van de filmtheaters. In de programmering wordt daar ook op ingespeeld. Kort door de bocht is het ook hier **'u vraagt wij draaien'**.

Vanuit de filmtheaters en haar voorlopers is door hen zelf altijd onderscheid gemaakt tussen kwaliteitscinema en de andere film. Het vormt de basis van hun bestaansrecht.

Aanbod schept weliswaar nog vraag naar filmvertoning (meer kwantiteit) maar de vraag naar de inhoud van die filmvertoning is bijgesteld (minder kwaliteit). Inhoudelijk is het aanbod daarop aangepast. Alhoewel dit laatste ook een andersom kan zijn, een kwestie van kip en ei. **Kwaliteit en kwantiteit raken elkaar hier in een spectrum dat als kwaliteitscinema te boek staat of stond.**

Het lijkt er op dat niet alleen bij de tussenlaag, de vertoners, maar ook bij de makers een andere wind waait. Nieuwe filmmakers, lees regisseurs, klagen dat ze geen filmproducent meer kunnen vinden, de producenten stellen dat het speelveld is veranderd, dat er geen voedingsbodem meer is voor de kwaliteitscinema. In deze spiraal is het einde oefening.

Er is geen belangstelling meer voor het speciale programma. Het publiek is niet meer geïnteresseerd. De belangstelling is er nog hooguit op filmfestivals die zich (deels) richten op speciale of minder toegankelijke films zoals het Internationale Filmfestival Rotterdam, Go Short of Kaboom. Maar ook daar gaat veel belangstelling uit naar de wat 'grotere' films. De andere honderd ofzo festivals in Nederland zijn voornamelijk ook voor- of premièrefestivals met dezelfde films als de arthouses en filmtheaters.

Bovenstaande is ook **in drie conclusies positief te duiden**: Steeds meer mensen willen de 'betere mainstreamfilm' zien, het maakt minder uit waar dat is; De kwaliteitsfilm is de niche ontstegen; Het filmtheaterconcept is exploitabel gebleken.

in drie conclusies positief te duiden

VI. DE VERPAKKING

We gaan nog wel naar de film maar naar de bioscoop? Van de bijna 300 NVBF-filmvertoningslocaties eind 2024 zijn er ongeveer 110 waar de film niet in een 'exclusieve bioscoopsetting' wordt vertoond. In 85 gevallen is sprake van een theatersetting. Merendeels gaat het dan om filmvertoning waarbij gebruik wordt gemaakt van zalen in een schouwburg, in theaters of bij andere podia. Soms is de filmvertoning daar in een aparte speciaal voor film ingerichte zaal maar meestal is dat niet het geval.

Bij de kleine filmhuizen heeft ongeveer 10 procent een eigen locatie en 20 procent is intern bij een bioscoop. De overige 70 procent is vooral gehuisvest in culturele centra en -podia of in theaters. Deze huisvesting betreft een breed spectrum variërend van bibliotheek, theater, museum tot school of gemeentehuis. **Ook bij de grotere filmtheaters is in 50 procent van de gevallen eerder sprake van een ondergeschikte samenwerking met een cultureel podium dan van een filmtheater.** Anderzijds is dit bij een handjevol grotere filmtheaters ook andersom te zien en is film leidend en is er een podium met podiumprogrammering naast de filmzalen.

Van de NVBF-leden zijn 57 leden ook lid van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties, de VSCD of van de Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals, de VNPF. Hetgeen aangeeft dat er geen exclusieve filmsetting is maar sprake is van een cultureel pand.

Buiten die 300 NVBF-filmvertoningslocaties zijn er in Nederland nog ongeveer 100 niet-NVBF filmhuizen. Van deze bijna 100 filmhuizen **heeft vrijwel geen enkele een eigen onderkomen.** Ze opereren voornamelijk in multifunctionele centra zoals kulturhusen en buurthuizen of in multiculturele centra en theaterpodia. Ook hier is de reikwijdte in locaties erg breed.

In de culturele podia vinden niet alleen kleine of middelgrote filmtheaters hun onderkomen. **In ongeveer 30 procent van de gevallen gaat het om bioscoopprogrammering of een combinatie van arthouse- en bioscoopprogrammering.** Vooral in de grotere schouwburgen en podia is dat het geval. Soms is er geen andere bioscoop in de buurt maar meer en meer lijkt het ook een extraatje voor het podium. Regelmatig wordt de wens tot filmvertoning vanuit de gemeente geopperd. Men wil een bioscoop erbij.

Behalve dat bioscopen, arthouses en filmtheaters geen hard af te bakenen categorieën meer zijn, en dan gaat dat vooral om de inhoud, is ook de verpakking, de uitstraling, de

NOOT: ter illustratie. Het lijkt er op dat meer en meer grotere theaters en schouwburgen zich ook richten op filmvertoning. Ook buiten Overijssel. Redenen die aangehaald worden zijn het bereiken van een breder publiek, efficiënter gebruik van de voorzieningen, maar ook gehoopt financieel voordeel hoort hierbij.

Het 'bioscoopje spelen' valt toch regelmatig tegen. Men verkrijgt zich op de grote verschillen tussen filmvertoning en podiumprogrammering. Gelukkig gaat het regelmatig wel goed.

Steenwijk is een voorbeeld waar theater de Meenthe in 2017 een filmhuis begon dat zich de afgelopen jaren alleen maar verder geprofessionaliseerd heeft. In Amstelveen floreert het filmtheater van Schouwburg-Cinema Amstelveen met groei in bezoek terwijl Pathé afzag van een nieuwe bioscoop in die stad.

Dit is niet een totaal nieuwe ontwikkeling. In Kampen, Hengelo en Almelo zijn de filmhuizen al jaren gevestigd in het theater. En ook in Oldenzaal maakt het filmhuis al jaren gebruik van het theater. Verschil is wel dat daar een zelfstandig filmhuis 'inwoont' bij het theater. In Steenwijk is het initiatief vanuit de Meenthe ontstaan en er ook een echt onderdeel van.

De verbanden tussen theater en filmhuis of filmtheater zijn zo divers als er voorbeelden zijn. Soms is er een eigen zaal voor het filmhuis, soms is de projectieapparatuur eigendom van het theater, soms wordt de zaal per voorstelling gehuurd, soms is er verplichte afname van bepaalde diensten, alles dat mogelijk is komt voor lijkt het. Hoe de samenwerking ook vorm krijgt en hoe de geldstromen ook lopen, programmering en organisatie van de filmvoorstellingen is van oudsher in handen van de vrijwilligers van het filmhuis. Dat bijna altijd een aparte stichting is.

Soms is het filmdeel in zijn geheel onderdeel van het theater en wordt het door het theater georganiseerd. Opvallend genoeg is de programmering dan meestal commerciëler. De programmering bestaat dan meestal uit populaire familiefilms, grote Hollywoodfilms en een enkele grotere arthousefilm. Ook al lijkt dit bij voorbaat succesvol, dezelfde films als in een bioscoop, dat is het zeker niet altijd, een theater is toch anders dan een bioscoop.

bioscooplocatie niet meer zoals het idee lang was: een groot uithangbord, vitrines en eerst de kassa en daarna de entree met vestibule en toegang tot de zalen. Het onderscheid tussen filmvertoningslocatie en andere gelegenheden waar iets te doen is, verdwijnt of is al lang verdwenen. En vorm is inhoud.

Als de buitenkant al herkenbaar is als filmvertoner dan is net als bij de inhoud ook aan de buitenkant geen harde afbakening meer te zien tussen een bioscoop of filmtheater en een cultureel podium of zelfs een willekeurig ander gebouw in het centrum. Aan de buitenkant is nog zelden het gebruik aan de binnenkant af te lezen. Het gebouw kan onderscheidend zijn, wat er binnen gebeurt is daarmee niet per se duidelijk.

Terwijl men aan het begin van de vorige eeuw film vertoonde in cafés, op kermissen of in andere vermaakcentra, en later zoals in de zestiger jaren parochiehuizen en vakbondsgebouwen onderdak boden aan de filmvertoning, is het beeld van filmvertoning toch altijd 'de bioscoop' gebleven.

In het begin van de opkomst van de filmtheaters was er ook veelal sprake van inwonen bij een ander. Maar met hun groei is dat wel veranderd. Tegelijkertijd is met de steeds verdere uitbreiding, en eigenlijk de spreiding, de vertoningslocatie op de achtergrond gekomen. Paradoxaal genoeg is de locatie ook op de voorgrond getreden, **de locatie is belangrijker geworden dan de oorspronkelijke inhoud**. Men gaat naar het gebouw, de instelling, niet naar het product.

Terwijl bij de bioscopen de popcornautomaat bij de kassa plaatst heeft gemaakt voor een complete Jamin en een royale bar met speciaal bier of cocktails en dat alles uit echt glas, is de omschakeling bij de filmtheaters meer richting restaurant en grand café gegaan met een horecadeel dat niet onder doet voor een willekeurige middelgroot restaurant.

De zalen zijn in alle gevallen ergens achter, boven of onder, maar in ieder geval niet meer direct in het zicht. Terwijl vanaf buiten het etablissement misschien nog zichtbaar is als filmvertoner, bij de concerns en de meeste onafhankelijke bioscopen is dat meestal nog wel duidelijk, mede door de grotere bekendheid van hun merknamen, bij binnenkomst wijst weinig meer op film. Ja, er zijn nog digitale posters en een soort vertrektijdenroosters maar dat valt weg in het grote geheel van de aangeboden catering. Een kaartje voor een filmvoorstelling kopen is bovendien niet meer nodig om binnen te komen en te consumeren.

Van ondersteunende horeca is allang geen sprake meer. Deze term om concurrenten, uit horeca dan wel culturele veld, argumenten uit handen te slaan gaat niet meer op. Deze tendens is niet nieuw en is breed ontwikkeld. Ook de bibliotheek of boekhandel, de fietsenwinkel of de kledingzaak hebben een groot deel horeca met daarachter iets dat in

hun doelstellingen of naamgeving staat. Dat is ook gemeentelijk beleid en gemeentelijk ondernemen. Vrijwel alle vrijkomende en opnieuw benutte panden krijgen een eten en drinken functie en alle stoepen een terrasbestemming. **Het is horeca waaraan iets wordt toegevoegd** en niet de oorspronkelijke doelstelling met daarbij ook horeca. Schouwburgen en dergelijke blijven hierin nog wat achter. Zij stellen zich tevreden met een pauzedrankje in de foyer, hun passage tussen voordeur en zaal. De beleving die verwacht wordt en waar het om gaat als je een fiets kunt laten repareren naast een latte **geeft de latte meerwaarde**. Zo is het ook bij de filmvertoning. En bij de servicebioscoop is de horeca helemaal geïntegreerd voor een complete beleving van een avondje uit.

Dit is niet een duiding met een negatieve of positieve insteek of een nostalgisch verlangen. De verandering is al decennia geleden ingezet en deze verandering is nooit gestopt of fundamenteel veranderd. **Het is een voorbeeld van een veranderende identiteit. En die verandering heeft consequenties**. De bedrijfsvoering wordt anders, de programmering wordt anders, de plaats in de samenleving wordt anders.

VII. ONDERSTEUNING

Over het belang van filmvertoning is in het algemeen wel overeenstemming. Iedereen ziet graag een bioscoop of filmtheater in de gemeente, zowel gemeenten als culturele sector. Maar als het op betalen aankomt, de invulling van het financiële plaatje, dan is de overeenstemming nog wel eens ver te zoeken. Alhoewel ook hier nuance op zijn plaats is.

Vastgoed en exploitatie zitten elkaar soms in de weg. En onafhankelijkheid of juist behoefte aan ondersteuning vechten hierbij ook nog eens met elkaar. En dan is er nog de persoonlijke component of de kleur van het gemeentelijke college en raadsleden én van de potentiële exploitant en niet te vergeten de timing.

Daardoor is elke situatie bijna anders en is het niet eenvoudig om brede conclusies te trekken. Maar toch, **gemeenten blijken best geïnteresseerd om mee te helpen**, te investeren in plannen, faciliteiten, en eventueel in vastgoed zelf, maar de exploitatie is een ander verhaal.

Men moet steeds meer en meer zichzelf kunnen bedruipen. Tegelijkertijd lijkt het andersom ook dat indien het vastgoed van een derde commerciële partij is, er toch bereidheid is om de exploitatie te ondersteunen.

Een bioscoop pand een andere bestemming geven is niet eenvoudig. Meestal is het uniek gebouwd of verbouwd om te voldoen aan de eisen voor filmvertoning. Bovendien zijn de stenen vaak van de ene partij, de eigenaar van het pand, de inrichting van een andere partij, de exploitant. Dat kan ook dezelfde partij zijn. De exploitatie en het vastgoed worden ondergebracht in aparte BV's. De Bioscoop BV betaalt de huur aan Vastgoed BV.

Het geheel wordt ondergebracht in een holding.

Ook bij een filmtheater dat meestal huurt worden dit soort constructies gemaakt. De horeca wordt dan ondergebracht in een BV, de exploitatie in een andere BV, eventueel ook nog andere activiteiten of locaties in weer een andere BV. Ook hier komt boven het geheel een holding waarop raad van toezicht of bestuur mag toezien.

Risicospreiding en risicomijding. Transparantie wordt minder. Zeker als raden van toezicht steeds verder op afstand staan en geen contact meer hebben met de werkvloer en ze alleen door de directeur/bestuurder geïnformeerd worden. Ze staan dan altijd 1-0 achter voor wat betreft hun informatievoorziening.

Op een andere manier gebeurt dat ook in **de relatie tussen overheid en culturele instelling**. Het filmtheater betaalt huur aan de gemeentelijke afdeling Vastgoed en het

NOOT. Ter illustratie. Net als in veel andere gemeenten was ook in Almelo de gemeente betrokken bij de realisering van een nieuwe onafhankelijke bioscoop. Dat behelsde weliswaar geen subsidieverstrekking maar wel herinrichtingskosten en diverse afspraken met de projectontwikkelaar die opgeteld substantieel financieel voordeel opleverden. In de opzet lag besloten dat hiermee ook de huur voor de exploitant lager kon worden. Indirecte subsidie dus. Het gaat om bedragen waar het lokale niet gesubsidieerde filmhuis alleen maar van kon en kan dromen.

In Steenwijk werd de onafhankelijke commerciële familiebioscoop overgenomen door een Nederlandse concern dat op haar beurt weer overgenomen werd door een van de drie in Nederland opererende internationale concerns. Dit laatste concern zag geen brood meer in de bioscoop in Steenwijk en sloot daar de deuren. Het bioscoop pand zelf was echter nog steeds in handen van de oorspronkelijke familie. De gemeente zette een subsidieregeling op om de binnenstad te revitaliseren. Ook de eigenaar en voormalig exploitant van het pand kwam hier voor in aanmerking. Het geld werd gebruikt voor een opknapbeurt. Bij de heropening eind 2021 had de bioscoop uiteindelijk anderhalf jaar leeg gestaan.

Steenwijk is geen uitzondering van een gemeente die subsidie geeft aan een onafhankelijke bioscoop. Ook in Beuningen ondersteunde de gemeenten én de provincie de plaatselijk onafhankelijke bioscoop stevig. Behalve investeringssubsidies ging het hier ook om vijf jaar exploitatiesubsidie. De bioscoop sloot na 10 jaar in 2021. Reden zou onder meer zijn te grote concurrentie van een nabijgelegen bioscoop 20 kilometer verderop, van dezelfde exploitant.

Voor de duidelijkheid: Het gaat in al deze drie voorbeelden om verschillende onafhankelijke commerciële ondernemingen met een commerciële programmering.

filmtheater ontvangt subsidie van de afdeling Cultuur. Die subsidie kan incidenteel zijn, meestal voor inrichting of speciale projecten, of ze kan structureel zijn, meestal voor de exploitatie. Soms is het een bijdrage in de huisvestingskosten die het theater dan mag doorsluizen naar de afdeling Vastgoed. Zeker bij huurverhogingen is dat interessant want dan is de subsidie niet meer toereikend. Het publieke spel over te weinig subsidie of verhoging ervan kan dan weer beginnen, waarbij de huurbaas buiten schot blijft.

In meerdere gemeenten is de laatste jaren of wordt momenteel gezocht naar nieuwe filmvertoningsmogelijkheden. Enkele voorbeelden zijn Den Haag, Amstelveen, Tiel, Veenendaal en Hardenberg. Voorlopig wil geen exploitant er aan. Voor de concerns is het niet interessant, voor de onafhankelijken te riskant. Gek genoeg begint de zoektocht vaak niet met de vraag wat het doel is van de gemeentelijke plannen maar met wat er mogelijk is, wie dat zal betalen, en of dat extern gefinancierd kan worden. De animo is dan dun en waarom zou men niet wachten tot de gemeente investeert en dan minder risicovol exploiteren? Vaak wordt in dit soort gevallen uiteindelijk een cultuurcentrum / theater gerealiseerd met tevens een multifunctionele (film) zaal. Zo een uitgangspunt, **'een balletje opgooien in de vrije markt'**, wordt nog steeds niet gehanteerd bij het realiseren van een lokaal theater.

voorlopig wil geen exploitant er aan

VIII. TOT SLOT

8.1. Overwegingen. Das Wort zum Sonntag.

Het systeem.

In het Westen zijn we de marxistisch voorspelde Verelendung voorbij, het dieptepunt van de ellende hebben we overgeslagen. We zijn direct ingestapt in het systeem dat ons nodig heeft om massaal te consumeren, hetgeen we gretig doen. Op een moment enkele decennia geleden toen ook in Nederland politiek gematigd links neo-liberaal werd was de kogel ook ideologisch door de kerk, die daarvoor zelf al afgedaan had.

Dus als we dan allemaal zo blij zijn met die vrije markt waarom dan vasthouden, waarom de nostalgie naar de overheid bij cultuur? Cultureel ondernemen was geen wens vanuit de culturele sector. Toen en nog steeds wordt er door de culturele sector gedacht en gehandeld vanuit het collectief, vanuit collectieve middelen. Tegelijkertijd was ook deze culturele sector een markt van vrije jongens.

De sector is wel meegegaan in het ondernemerschap en tot op dit moment, waarop we zijn aanbeland bij aanbod creëert vraag én u vraagt wij draaien, doet ze wat de markt vraagt. Dit is publieksgericht te noemen maar ook te duiden als het opgeven van cultuurbesef of is het juist het begin van een nieuw cultuurbesef gegoten in het hedendaagse economische systeem?

Nutsvoorzieningen.

Voorzieningen voor het algemeen belang, nutsvoorzieningen, zouden (weer) in publieke handen moeten zijn. Nutsvoorziening is een breed begrip, dat varieert van onder meer gas, water en licht via logistieke infrastructuur van zowel asfalt als digitaal tot volkshuisvesting, gezondheidszorg en cultuur. Iedereen die daar nu werkzaam in is kan de werkzaamheden blijven verrichten maar dan voor de overheid met dezelfde kwaliteit en passie en wellicht salaris. Werkbevrediging versus financiële gedrevenheid, geluk versus geld als uitkomst van de werkdag. De geldelijke winst wordt weggeschreven naar de overheid, naar ons.

Dit betekent geen afslanking van de overheid maar ook geen hiërarchische bureaucratisch politiek administratieve scheidingen die een vrijbrief en excuus vormen voor vrije-markt-cowboys. Ook in de vrije markt is alles, linksom of rechtsom, net als bij de overheid, bij elkaar gebracht door de optelsom van alle individuen. Dat heeft niets met vrijheid of de beperking daarvan te maken. Het is allemaal mensenwerk.

Deskundigheid.

Aanbod schept vraag en filmtheaters zitten in de lift. Alleen de molens waarin de filmtheaters zich bevinden werken soms traag. Een 'gewoon' bouwtraject duurt al snel 5 tot 7 jaar. Vijftien jaar bezig zijn met plannen voor uitbreiding of nieuwbouw van een filmtheater tot de realisering ervan is geen uitzondering. Het is niet alleen politiek of geld dat alles traag laat verlopen. Gebrek aan deskundigheid is vaak ook een probleem. En (daarmee) ook continuïteit van kennis bij beslissers.

Gevolg is vele externe deskundigen en rapporten. Een handjevol spelers in Nederland heeft zich hierin gespecialiseerd. De kosten voor die op maat gemaakte rapporten beginnen bij 5 cijfers. Het eerste cijfer is dan niet een 1. Inhoudelijk zijn de rapporten overal ongeveer gelijk. Ook al gaan zaken niet door, worden ze om wat voor reden dan ook totaal anders dan in eerste instantie gepland, de rapporten zijn gemaakt, betaald en liggen in een la of op een bureau. Later een rapport vanuit een nieuwe invalshoek overdoen of een rapport van een ander herijken: geen probleem en goed idee.

Externe rapporten zijn er niet alleen vanwege een gemis aan deskundigheid bij de vragende partij, het gaat ook om verantwoordelijkheid durven nemen en om vertrouwen. Vertrouwen in jezelf, in de andere partij en in de andere afdeling of collega. Onder de noemer 'onafhankelijkheid' wordt dit vertrouwen bij een externe partij neergelegd en gehaald maar als het zo uitkomt net zo makkelijk terzijde geschoven.

Vele van deze rapporten worden gefinancierd door provincie of gemeente. Opdrachtgever is niet altijd de afdeling cultuur. Uiteindelijk is het gemeenschapsgeld dat wordt gespendeerd. En welke naam het ook krijgt veelal is het 'beslissingsgeld'. Beslissingsgeld is ook subsidie, de vraag is voor wie.

Waarom worden overheden, de mensen die er werken, zelf niet deskundiger? Met uiteindelijk een centrale rol voor de overheid, cultuur is een publieke taak, ook in de uitvoering.

Deskundigheid bij VNG of IPO plaatsen, deskundigheid die landelijk inzetbaar is, zou lonen. Als meerdere kantoren hier met meerdere mensen goed van kunnen rondkomen dan is dat ook in eigen huis mogelijk. En dan is er continu expertise aanwezig.

De inhoud.

Financiële overheidsbemoeienis of -steun is direct ook inhoudelijke bemoeienis. Ook het uitblijven van steun is inhoudelijke bemoeienis. Het maakt niet uit of dat de aanleg van een weg betreft, van een sportpark of van een museum of de bijdrage aan een reeds bestaande culturele organisatie. In een veranderende mix van financiële middelen of in een veranderende hoogte daarvan worden ook andere keuzes gemaakt, ook andere programmatische inhoudelijke keuzes. Ook al heet het dat er een scheiding is tussen financiering en programma, zowel overheidsbemoeienis als vrije markt betekenen ook bemoeienis met inhoud. En uiteraard wordt de financiering

met een gedachte erachter, met beleid, aangeboden. Ook dat stuurt uiteraard de inhoud. Ook al is er programmatisch geen directe bemoeienis, de culturele organisatie maakt haar programma binnen de gegeven kaders, in welke mix dan ook.

De bezoeker.

Pretpark Nederland reist in de vrije tijd van niet-te-missen tentoonstelling naar niet-te-missen tentoonstelling. Als echter het plaatselijke museum de verwachte 100.000 bezoekers niet haalt dan is er crisis in de gemeenteraad: want begroting, planning, was niet te voorzien, geld erbij of stekker eruit... et cetera... en uiteindelijk interim en smaakmakend maar minder risicovol programma en andere mix van doelgroepen.

En zo is het ook met filmvertoning en andere culturele uitingen en instellingen. In het hele proces zijn de truien ingewisseld voor de pakken en zijn liefhebbers/coördinatoren geworden tot directeur/bestuurder. Gebouwen en programma's worden groter en breder. Het idee daarachter is dat met de winst daarvan de 'culturele identiteit' bewaakt kan worden maar die is al bijna gereduceerd tot nul en inmiddels inwisselbaar voor die van de buurman. En de bezoeker wil alleen betalen voor het inwisselbare deel. Iedereen stort zich op dezelfde niet te missen unieke persoonlijke ervaring.

De slachtoffers.

Er is en wordt soms gesproken en gemopperd over het gesubsidieerde segment. Opmerkingen over 'oneerlijke concurrentie' of 'subsidieslurpers' komen nog steeds voorbij. Meestal is dat wanneer het in eigen huis niet zo goed gaat, of men beter had verwacht of gehoopt, of men niet beter weet. Opvallend is dat deze geluiden vaker lijken te komen uit de hoek die het minste lijkt op de door gemeenten ondersteunde filmtheaters en die er dan ook het minste last van zou moeten hebben, en minder vaak van meer er op gelijkende vertoners.

smaakmakend maar minder risicovol

Heilige huisjes.

In 2023 bestonden de inkomsten van de bij het Nederlands Filmtheater Overleg aangesloten grote filmtheaters voor 35 procent uit overheidssubsidies. Het positief resultaat was dat jaar 2,6 procent. Dat gaat naar de algemene reserve want winst maken mag niet. Van de 17 hier in de vergelijking betrokken filmtheaters zijn er 15 lid van het NFO. In totaal gaat het daar om 27 leden anno 2024.

Het aandeel van het bezoek aan de unieke programmering van de 17 vergeleken filmtheaters is met 2 procent van het totale bezoek minimaal en slechts een fractie daarvan is bij de films zonder prolongatie.

De programma's van de filmtheaters en de arthouses zijn zeer sterk vergelijkbaar. Zeker de reactie van de bezoekers hierop spreekt boekdelen. De arthouses uit deze vergelijking halen echter 20 procent meer bezoek en uit de recette waarschijnlijk ook ongeveer evenredig meer aan omzet.

Doen zij iets beter, en zo ja wat doen zij beter en is dat ook mogelijk bij de filmtheaters? En daarnaast het taboe op verregaande samenwerking tussen de filmtheaters, niet alleen samenwerking in losse projecten maar één bedrijfsvoering en programmering, waarom is dat taboe zo hardnekkig? Wat kan het opleveren, is dat mogelijk?

De toekomst.

Ten tijde van de oprichting van filmtheaters waren kwaliteitsfilms, 'goede films', ook in de bioscoop te zien. Het was niet alleen kommer en kwel. De huidige filmtheaters staan een beetje op de scheidslijn, op de drempel, waar destijds de bioscopen met ook een kwalitatieve programmering stonden. Zij hebben die plaats ingenomen.

De familiebioscopen zijn op hun retour, maar zeker nog niet afgeschreven of dood. Concerns staan massaal boven op de apenrots. Ze worden bejubeld maar bij een machtswisseling gaat het leven gewoon door, nieuwe leiders, ook goed.

De kleinere filmhuizen zijn ook vrije markt spelers: initiatieven en uitvoering door gedreven vrijwilligers die van film en van hun buurt, dorp of stad houden. De subsidie die er in rond gaat is vrijwel overal indirect, als die er al is. Die bestaat dan bijvoorbeeld uit een lager huurtarief voor de zaal.

Het kan ook negatieve subsidie zijn. De opbrengst is dan voor de exploitant van de zaal in ruil voor het gebruik ervan. Dat loont regelmatig voor de exploitant. Reuring en horeca-omzet zijn dan nog extra verdiensten én een vinkje bij het belang van de voorziening. Soms neemt een betaalde coördinator het over van de vrijwilligers. Nadat deze de boel succesvol hebben opgezet. Vaak is die coördinator werkzaam bij de gemeente of bij een 'verzelfstandigd onderdeel' van de gemeente. In feite exploiteert de gemeente dan het filmhuis. Maar, meestal zijn het de vrijwilligers.

Ze staan niet bekend als 'vrije jongens' maar ze zijn het eigenlijk pur sang. Alleen de

connotatie, de bravoure, die daarbij hoort ontbreekt, gelukkig.

Deze groep groeit nog steeds, ondanks de vergrijzing. Het is ook de enige die van nature echt vergroeid is met en in de haarvaten van de samenleving, op microniveau. Zoals de slogan 'Het gevoel van hier' van Omroep Brabant, zo vertonen zij films uit alle hoeken van de wereld dicht bij huis. Een bijna letterlijke mix van ver weg en dichtbij. Dat slaat aan, daar zit geen winstmodel en daarom heeft het toekomst.

8.2. Noten.

- ¹ NVBF, Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters branchevereniging voor bioscopen en filmtheaters sinds 1918; NFO, Nederlands Filmvertoners Overleg voor (middel) grote gesubsidieerde filmtheaters sinds 2015; VVF, Vereniging Van Filmhuizen, voor (kleinere) filmhuizen sinds 2021; UNIC, Union Internationale des Cinémas Europese branchevereniging sinds 2010; Europa Cinemas voor de promotie van de Europese film sinds 1991.
- ² De laatste jaren, tussen 2017 en 2025, steeg het totaal aantal locaties van filmvertoning in Nederland met bijna 9 procent tot 283; het aantal zalen steeg met ruim 13 procent tot 1083; het aantal stoelen daalde minimaal naar 155.252. Bij de concerns steeg in deze periode het aantal bioscopen met ruim 16 procent tot 71; het aantal zalen steeg bij hen met 27½ procent tot 543; en het aantal stoelen steeg met ruim 8 procent tot 90.918. Het landelijke aandeel van de concerns in locaties, zalen en stoelen steeg in deze periode licht tot 25 procent van alle locaties; het aandeel in zalen ten opzichte van 2017 met 12½ procent tot 50 procent van alle Nederlandse zalen; en het aandeel in stoelen steeg in deze periode met ruim 8½ procent tot 58,6 procent van alle bioscoopstoelen in Nederland.
- ³ De verhouding is in absolute aantallen niet helemaal hetzelfde. Deze 17 arthouses genereerden in 2024 meer bezoek dan de 17 filmtheaters: 54,5 procent van het totale bezoek van deze 34 filmvertoners is bij een van de arthouses. Van het bezoek aan de overlappende films komt 57 procent van de bezoekers bij een arthouse. Het aantal voorstellingen bij beide groepen komt ongeveer overeen, het scheelt maar enkele procenten. De arthouses hebben 49,5 procent van het aantal zalen en 51 procent van het totaal aantal stoelen. Het bezoek ligt bij deze arthouses 20 procent hoger dan het bezoek bij deze filmtheaters. Niet zeker is of een deel hiervan verklaard kan worden door de locaties van de arthouses in een omgeving met een wat hogere mate van stedelijkheid en bevolkingsdichtheid hetgeen bezoekverhogend werkt.

8.3. Contact.

Filmkenniscentrum

Dick Smits
06-44872033
info@filmkenniscentrum.nl
www.filmkenniscentrum.nl

Teruglezen

Zie www.filmkenniscentrum.nl voor downloads van 'Film in Overijssel' I t/m VIII of 'Kleinschalige Filmvertoning' I en II

8.4. Dank/Verantwoording.

Dank aan de Provincie Overijssel voor het vertrouwen en de financiële steun. Dank aan de openheid van vele diverse gegevensverzamelaars en -verstrekkers zoals het CBS, de NVBF, gemeenten, provincies en vele andere zoals ANBI-instellingen voor de toegankelijkheid van hun gegevens.

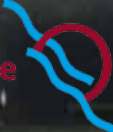
Bronnen foto's:

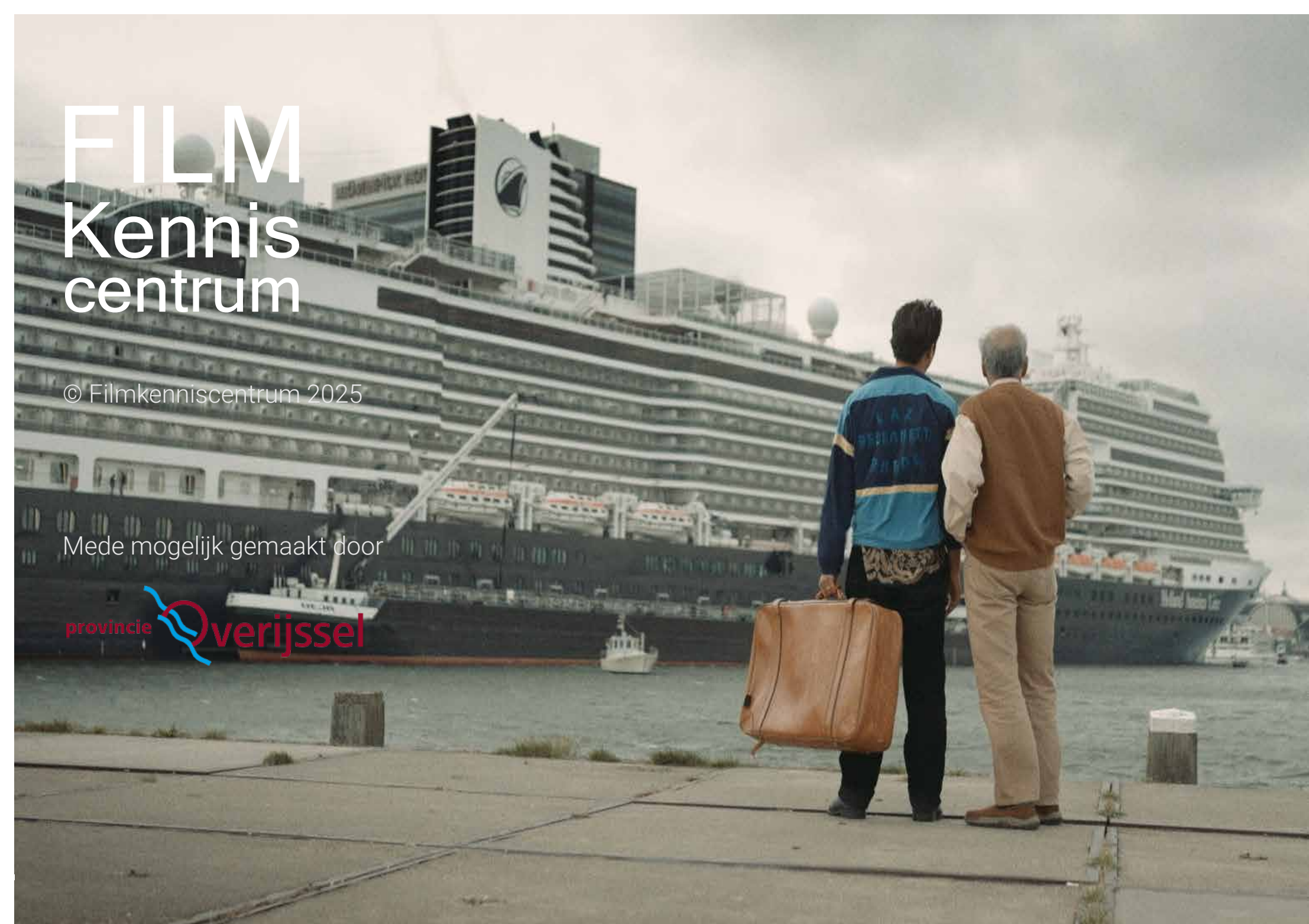
Cover	<i>Anak Indië</i> , Hetty Naaijken-Retel Helmrich, Periscoop Film
pg. 2/3	<i>Metamorfose</i> , Pim Zwier, M&M Film Distribution
pg. 8	<i>Heldin</i> , Petra Volpe, September Film
pg. 11	<i>Salamatty Kazakhstan</i> , Ben van Lieshout, Verde Films
pg. 14	<i>Straatcoaches vs Aliens</i> , Michael Middelkoop, Independant Films
pg. 21	<i>Hemelsleutel</i> , Digna Sinke, Verde Films
pg. 23	<i>Voor de Meisjes</i> , Mike van Diem, Dutch Filmworks
pg. 28/29	<i>The north</i> , Bart Schrijver, Gusto Entertainment
pg. 33	<i>Augurk aan zee</i> , Frank Lammers, WW Entertainment
pg. 37	<i>Hoop in de Hoep</i> , Pim Giel, Cinema Delicatessen
pg. 40/41	<i>Koning van de zwervers</i> , Janne Schmidt, Gusto Entertainment
pg. 43	<i>Drie dagen vis</i> , Peter Hoogendoorn Paradiso Films
pg. 46/47	<i>Tussen Wal en Schip – Geruisloos Indisch</i> , Sven Peetoom / Juliette Dominicus, Cinema Delicatessen

FILM Kennis centrum

© Filmkenniscentrum 2025

Mede mogelijk gemaakt door

provincie Overijssel

FILM IN OVERIJSEL IX

Filmkenniscentrum 2025

FILM
Kennis
centrum